

ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ ЛЕКТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ У ХУДОЖНІЙ СПАДЩИНІ ПЕТРА СОРОКИ

Скуратко Тетяна Миколаївна

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики
української та світової літератури, Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,*

tanyabidov@gmail.com

Значне місце у художньому доробку видатного поета, прозаїка, літературного критика, редактора, видавця, науковця, яскравого культурного діяча Тернопілля Петра Сороки відводиться творам для дитячого кола читання, які вражають позитивним впливом мелодики, ритму слова, апеляцією до духовного. Твори митця для дітей і про дітей сприяють поширенню культури спілкування дорослого з дитиною, впливають на духовний розвиток малолітнього читача/слухача. Перефразовуючи Валерія Герасимчука, зазначимо, що слово митцеві «піддається в такій мірі, що книгами захоплюються не лише прості читачі, а й відомі літератори, яких, уже здавалось би, «важко чимось подивувати у красному письменстві», його слово вабить наймолодших читачів, з якими автор налагоджує контакт за допомогою символіко-образного наповнення, несподіваних деталей, звукових та зорових образів, відвертістю розмови. У цьому контексті слухним видається нам критерій цікавості, що має важливе значення для дитини різного віку. Зацікавленість дитини текстом означає визнання його «своїм». Погоджуємося із думкою О. Папуші, що «цікавим, «своїм» читивом для дитини художній текст робить спосіб інтерпретації обраного письменником об'єкта зображення, власне, перетворення його у подію для адресата, а самого адресата – на свідка події» [1, с. 21]. Зазначимо, що, за нашим переконанням, твори П. Сороки для дітей є цікавим читивом, адже вони наближені до дитячого світорозуміння («– Хто сильніший: кіт чи миша? – / Запитав у миші кіт. / Миша каже: – Я сильніша, / Бо сховалася як слід» [2, с. 437]; «Равлик-син прийшов до татка: / –

Затісна у мене хатка, / якщо виросту ще трішки, / То не влізуть в неї ріжки...» [2, с. 441]). Митець розробив і утвердив ряд образів, що стали традиційними для художньої дитячої літератури, зокрема котик, мишка, зайчик, равлик, павучок, півник, вовчик: «Пригоди kota Патріка», «Киця-кішка», «Мокне зайчик під кущем», «Гребінець», «Хто сильніший», «Равлик» тощо. Творча уява митця торкнулася так чи інак всіх різновидів дитячої літератури. І в кожній з цих ділянок вона залишила свій вагомий слід.

Петро Сорока ввів у коло дитячого читання/слухання широке жанрове розмаїття творів (дитячі вірші, загадки, вірші-загадки, акровірші-загадки, вірші-раки, скоромовки, лічилки, байки, небилиці, казки, притчі, казки-апокрифи, оповідання). Зупинимось на значущості окремих з них.

Своєрідними «логічні вправи», що відповідають дитячій ментальності, є небилиці. Небилиці Петра Сороки для дитячого кола читання сприймаються наймолодшими по-особливому, адже вони, балансує між реальністю та ірреальністю, виразно містять домінуючий ігровий момент з апеляцією до раціонального мислення («Я покажу лісок тобі, / Де птахи не ночують, / бо заєць грає на трубі / а всі вовки танцюють» [2, с. 565]). Зважаючи на «клікове» мислення сучасного підростаючого покоління, небилиці вводять наймолодших читачів у чарівний світ фантастики, дають можливість з їх «мерехтливою свідомістю» домислювати, дотворювати своє.

Цікавим фольклорним жанром для наймолодших читачів / слухачів є загадки, які посідають значне місце серед лектури для дітей у художній спадщині Петра Сороки (сорочі загадки, загадки тітоньки сови, біблійні загадки). Цей жанр впливає на розвиток дитячої кмітливості, уяви, адже дітки повинні відгадати «закодоване» слово. Загадки Петра Сороки спрямовані на опанування малолітніми читачами/слухачами художньої умовності, привчають до гри з антонімами, паронімами, синонімами, багатозначністю та омонімією слова, а значить, зміцнюють системні, зв'язки лексичного запасу дитини. Твори митця зазначеного жанру вражають образністю художнього світу, «входженням» у психологію дитини. Вчитаймося лише у їх назви: дві загадки

для малечі «Про кусючі дуже речі» («– Як кусаю, я щаслива, / Бо ім'я моє... КРОПИВА!; – Я нещасна, як кусаю, / бо тоді й сама вмираю. / Я завзята, хоч мала, / Називаюся... БДЖОЛА» [2, с. 527])! Вважаємо, що П. Сорока звернувся до жанру загадки не випадково, адже був добрим сім'янином, який дбав про розвиток образного мислення («Живу я в місті та за містом, / В селі, у полі під дощем... / Хтось зве мене телефоністом, / І називає хтось – ткачем. (ПАВУЧОК)» [2, с. 527]), естетизацію сприйняття дійсності («Хоч ні крил, ні рук не маю, / Дивним чином скрізь літаю. / І не тільки сам гасаю, / Білим хмарам помагаю. (ВІТЕР)» [2, с. 532]) своїми дітьми, онуками. Цікавими і глибокими змістовно є загадки митця із розділу «Біблійні загадки», які спрямовані на формування християнських основ, осягнення наймолодшими читачами / слухачами біблійних «законів», моральних істин («Сорок днів потоп тривав, / Жах на світі панував, / У розбурханій воді / Всі загинули тоді. / Та один хтось врятувався. / любі друзі, як він звався? (НОЙ)» [2, с. 544]). До окремої жанрової групи автор відносить вірші-загадки («Перше чудо Христа», «Череповище» тощо), які насичені атрибутами образно-метафоричного змісту, асоціативної насиченості («Як палило сонце угорі / І земля була, як бойовище, / Розп'яли Ісуса на горі, / Що євреї звать Череповище. / Вмер Спаситель. Впала тінь важка / На сумні платонові алеї... / Хто сказати може, а яка / Друга назва у гори тієї? (ГОЛГОФА)» [2, с. 548]). Прикметно, що митець у своїх творах дитину сприймає не як пасивного читача / слухача, а за допомогою риторичних фраз залучає її до активності думки, вислову, уяви («Про що вони мають / Сказати усім?» [2, с. 546], «Скажіть, хто ім'я його запам'ятав?» [2, с. 545], «Але, скажіть мені, яка?» [2, с. 546], «– Дітки! Скільки босоніжок / Треба для семи стоніжок?» [2, с. 543]. І хоча, зазвичай, пасивне неусвідомлене запам'ятовування дітками текстів загадок випереджає їх розуміння, але формує міцну базу для подальшого успішного мовного й інтелектуального розвитку. Вважаємо, що у цьому контексті загадки Петра Сороки є вдячним матеріалом.

Своєрідними «літературними забавлянками» у художньому доробку Петра Сороки є скоромовки, вірші-раки, акровірші, лічилки. Зважаючи на

жанрове призначення, скоромовки застосовуються для розвитку мовного апарату, техніки мовлення, чіткої вимови фраз, слів та звуків. Скоромовки митця є своєрідними «маленькими словесними іграми», що в першу чергу розвивають чуття мови, вражають своєю милозвучністю та глибинним підтекстом, а отже, дитина навчається осмислено ставитися до того, що говорить, зважувати кожен склад, кожне слово, відчувати зв'язок між словосполученнями, відчувати дуже тонкі нюанси в інтонації, значенні, розуміти смислові відтінки слова («ДОЛЯ: – Я – ЛОДЬ! / ТИ – МИТЬ» [2, с. 582]). Продовжуючи традиції Івана Величковського, який у своїй творчості культивував паліндроми, або, як він сам їх називав, – раки літеральні, Петро Сорока створює цікаві вірші-раки для дитячого кола читання. За визначенням І. Величковського, «рак літеральний єст вірш, которого літери, і вспак читаючися, той же текст виражают». Тобто паліндроми можна читати з однаковим успіхом і зліва направо, і справа наліво. Звідси, дитячі вірші-раки П. Сороки є своєрідними «словесними забавлянками», які призначені розвивати у дітей спостережливість, уважність, творчу уяву, вміння формувати власну думку, робити висновки («ДІД / ПИЛИП / ТИНИ ЧИНИТЬ. / ЛОЗУ – В ВУЗОЛ. / ОТО ЛОЗА – ЗОЛОТО!» [2, с. 566]). Заслужують на увагу також акровірші митця, які розкривають «фантазію» дитячого світосприйняття («**В** мене зуби, – як ножі, / **О**чі загребуші, / **В** лісі я жахаю всіх, / **К**озенят – найдужче» [2, с. 456]). Оригінальною моделлю художнього світу автора є лічилки («Репляшки пасуть телят», «Парад чисел від нуля до десяти»), за допомогою яких вивчення лічби перетворюється у цікаву дотепну гру: «Ось ми згадали велику десятку. / Щоб вивчити числа – почнемо спочатку» [2, с. 432].

Значущою для формування дитячої субкультури є казкова та неказкова проза Петра Сороки («Лісові казки і притчі», «Казки про імена»). У своїх прозових творах для дитячого кола читання автор часто звертається до національно детермінованих образів із виразним міфологічним кодом (хата, дорога, сонце, крила, зоря, доля): «Люди і зорі», «Як миша отримала крила», «Наука», «Собача доля».

Отже, всією своєю діяльністю, скерованою до дітей, Петро Сорока сприяв формуванню української дитячої субкультури нашого часу, а його творчість, погляди на дитячу літературу не втратять своєї актуальності ніколи, бо у своїх творах автор розкрив психологію дитячого світосприйняття, порушив одвічні проблеми морального збагачення дитини, її прагнення пізнати «великий» світ.

Список використаних джерел

1. Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії: до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу. *Слово і час*. 2004. № 12. С. 20-27.
2. Сорока П. Вибрані твори. Том перший. Поезії, рубаї, вірші, казки та оповідання для дітей. Київ: Видавництво «Український пріоритет», 2020. 832 с.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗБІРКИ «ЛІСОВІ ПСАЛМИ» ПЕТРА СОРОКИ В ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Смоляк Олег Степанович

доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,

smolyak.te@gmail.com

У творчому доробку відомого українського письменника Петра Сороки особливе місце займає збірка поезій «Лісові псалми». Вона, без перебільшення, є знаковою в сучасному українському літературному творенні (і не тільки у вітчизняному, а й зарубіжному). Підтвердженням сказаного є одночасна вузькість описуваного предмета, а, разом, незмірна широта його звукового наповнення. Зауважу, що майже немає аналогів в українській (а то й світовій) поетичній практиці такого детального, скрупульозного й талановитого опису лісу й усього, що його наповнює. Недарма відомий український письменник і